

Haidemária Hritzová: Kreslení dětí v předškolním věku. Bakalářská práce – posudek vedoucího

Dle zadání a stručně řečeno bylo úkolem autorky triangulovat teorii, kterou Klára Haberhauerová prezentovala ve své bakalářské práci stejného názvu.

Haberhauerová vychází z toho, že tradičně se o dětské kresbě uvažuje ze tří hledisek, řekněme dle toho, o co dítě více či méně nevědomě usiluje: a) o tvorbu krásy, což zajímá didaktiku výtvarné výchovy; b) o projekci své osobní citové orientace či citových konfliktů, což zajímá diagnostiku osobnosti; c) o zobrazení skutečnosti, což zajímá diagnostiku inteligence. Všimá si pak, že dle Piageta a Inhelderové by kreslení šlo chápat také jako hru: „*Podobně jako symbolická hra je kresba provázena funkční radostí a má sama v sobě svůj cíl (autotelismus).*“ (Psychologie dítěte, 2014, s. 54). Dítě by dle tohoto hlediska při kreslení usilovalo o potěšení z prováděné činnosti; což je zajímavé pro učitelky v mateřských školách, a to zvláště s ohledem na to, že existují děti, které kreslení nebaví a učitelky si kolikrát neví rady, jak jim tuto zábavu zpřístupnit. Haberhauerová pak konstatuje, že Piaget a Inhelderová se na třech stránkách, které věnují dětské kresbě, věnují jen teorii funkce zobrazení skutečnosti. K teorii dětské kresby jako hry uvádí jen tu jedinou, výše citovanou tezi. Svou bakalářskou práci se pak rozhodla věnovat rozpracování teorie dětské kresby, resp. dětského kreslení chápaného jako hra. Rozpracovat danou teorii chce o odpověď na otázku, jaké druhy potěšení může prováděná činnost dětem nabídnout – jinými slovy o teorii druhů dílčích činností prováděných při hře kreslení. Se svou otázkou se obrací nejdříve na odbornou literaturu a následně na vlastní empirická data, na pozorování konkrétních případů hraní této hry.

Hritzová postupovala obdobně. Také si klade ty dvě výzkumné otázky: 1) Jaké druhy potěšení by se ve hře kreslení mohly nabízet dle odborné literatury? 2) Jaké druhy potěšení z účasti ve hře kreslení lze pozorovat v konkrétních případech hraní této hry?

Při hledání odpovědi na první otázku provedla autorka jednak kritickou kontrolu toho, co vytěžila z vybraných pramenů Haberhauerová. Jednak provedla vlastní rešerši a rozbor odborné literatury nad rámec té, kterou analyzovala Haberhauerová. Haberhauerová z literatury vytěžila 11 druhů potěšení – bez hierarchie (Haberhauerová, 2017, s. 24). Hritzová na základě odborné literatury rozlišuje 29 druhů potěšení – uspořádaných do 6 nadřazených kategorií: Obratnost při kompozici objektu a manipulace s objektem ve vztahu k fyzickému světu; Imaginace; Socializace; Symbolizace; Opakování; Vyjádření emočního prožitku dítěte, jeho přání a touhy (Hritzová, 2020, s. 53-54).

Ocenit navíc lze autorčinu vlastní analytickou práci s empirií prezentovanou v analyzovaných pramenech a její snahy o syntézu různých teorií. Škoda, že celá tzv. teoretická část je poznamenána určitou slohovou neobratností. Začíná to již esejistickým pojetím úvodu, které zamlžuje smysl práce – triangulace teorie dětského kreslení chápaného jako hra, kterou vypracovala Haberhauerová. (Např. na s. 9 autorka píše „Jednou z takových her je i kreslení.“ To však zdaleka není samozřejmý poznatek. Ani v RVP pro předškolní vzdělávání, ani v základních učebnicích vývojové psychologie tento poznatek nenajdeme.) V jednotlivých kapitolách pak narazíme na nesystematické porovnávání analyzované literatury s Haberhauerovou; na místy až myšlenkově příliš košaté, resp. zabíhavé parafráze analyzovaných autorů (úvahy o filozofických aspektech hry, o problematice tvořivosti či o klinickém významu kresebných artefaktů); nebo na jen eklektickou syntézu (např. není jasný poměr mezi opakováním jako vývojovou výzvou pro obratnost konstrukce grafického útvaru ve fázi lineárního náčrtu u Příhody, nutkavým opakováním u psychoanalytiků a opakováním archetypů u Fulkové a Tipton či Davido). A díky této slohové neobratnosti, resp. díky parafrázování na místo systematické práce s citacemi, není jasné, nakolik se analyzovaní autoři skutečně věnovali rozpracování teorie kreslení jako hry (pokud šlo o teoretiku dětské

kresby) nebo teorie hry pro případ kreslení (pokud šlo o ludology), tedy nakolik se věnovali této teorii explicitně, a nakolik se autorka snaží z autorů vytěžit implicitně nabízenou inspiraci – tedy teorie autorů tzv. domyslet. (Obojí je cenné, ale nejasnost je znepokojující.)

Při hledání odpovědi na druhou otázku shromáždila autorka přiměřenou sbírku pozorování spontánního dětského kreslení (celkem 14 pozorování, při kterém se kreslení účastnilo celkem 23 dětí; 14 dívek a 9 chlapců; ve věku 5;0 – 6;4) – tedy přiměřený rozsah empirického materiálu. Záznamy z pozorování průběhu kreslení, fotokopie obrázků a rozborů prezentuje autorka na 94 stranách Přílohy – čímž uspokojivě naplňuje základní imperativ vědeckého výzkumu: kontrolovatelnost. Tento imperativ naplňuje též při prezentaci výsledků rozborů jednotlivých pozorování v kapitole 2.5 Presentace výsledků, kdy u jednotlivých druhů potěšení uvádí odkazy na děti a číslo pozorování (např. „Črtací experimentace byla zaznamenána v 1 případě u Vilíka P6, kde experimentuje...“). A k čemu autorka došla?

Kategorizaci vytvořenou na základě odborné literatury rozšířila o 7. kategorii Vztah k výzkumníkovi se 3 druhy potěšení (zobrazování výzkumníka; potěšení nakreslit obrázek výzkumníkovi; fyzické zapojení výzkumníka do hry nad kresbou). Ke změnám došlo i v počtech druhů potěšení v předem vytvořených kategoriích.

Do kategorie Obratnost... (původně 11 druhů) autorka přidala 5 nových: pečlivé senzomotorické vedení čar; možnost zaplnění celé plochy papíru; napsání slova, které označuje označované; napsání jména adresáta obrázku; podpis – autorství.

Do kategorie Imaginace (původně 8 druhů) autorka přidala 4 nové: pokračování v rozehrávání příběhu po kresbě; zobrazení oblíbené hračky; zobrazení reálné situace s prvky osobních představ; fyzické zapojení do hry.

V kategorii Socializace (původně 8 druhů) autorka 2 vynechala (spolupráce; rivalita) a přidala 4 nové: prozpěvování; komunikace se sebou samým nad kresbou (realita, fiktivní svět); komunikace s kresbou (fiktivní svět); zájem kresbu kamaráda.

Do kategorie Symbolizace (původně 3 druhy) autorka přidala 2 nové: symbolická rovina vnitřní skutečnosti; archetypy.

Do kategorie Opakování (původně 2 druhy) autorka doplnila 1 nový: opakování motivu po vzoru kamaráda.

Do kategorie Vyjádření emočního prožitku... (původně bez dílčích druhů) autorka doplnila 3 druhy: explicitní vyjádření emocí; expresivní vyjádření emocí; implicitní vyjádření emocí.

Můžeme shrnout, že práce s vlastními empirickými daty splnila svou funkci – teorii vypracovanou na základě odborné literatury se autorce podařilo obohatit.

A co se týče smyslu práce – tedy triangulace teorie dětského kreslení chápaného jako hra, kterou vypracovala Haberhauerová? Hritzová tuto teorii potvrzuje v tom, že kreslení jako hra nabízí nejen zahrávání si s obratností produkce grafického útvaru (většinou ve funkci zobrazujícího, ale též „jen“ ve funkci stopy pohybu ruky, resp. kreslicí pomůcky), ale též zahrávání si se zobrazovaným (až po produkci elaborovanějších příběhů a jejich dramtizaci) a případně i zahrávání si se sociální interakcí se sebou samým, vrstevníky či dospělým (což je zvláště důležité pro učitelky a jejich úvahy o tom, jak tuto zábavu zpřístupnit dětem, které kreslení nebaví). Za cenné lze označit i autorčinu snahu rozpracovat teorii potěšení se zahráváním si s citovým vztahem k zobrazovanému, který byl u Haberhauerové obsažen jen v druzích Identifikace s fiktivním hrdinou a Osobně zajímavé téma, které zařadila do kategorie Tvorb (jinak obsahem odpovídající zahrávání si s obratností produkce grafického útvaru). Škoda je, že se autorka na těch třech a půl stránkách kapitoly Diskuse nevěnuje srovnání své výsledné teorie s teorií Haberhauerové systematictěji a důkladněji. Čtenář pak má jednak dojem, že smysl práce autorka naplnila spíše jen implicitně; dojem, v němž jej nakonec podporuje i opět

esejisticky pojatý Závěr, ve kterém o smyslu práce nepadne ani slovo. Jednak je někdy na pochybách o smyslu autorkou zaváděných inovací (v čem je např. autorčin termín Imaginace slyšitelnější než Haberhauerové termín Fantazírování; v čem termín Socializace než termín Komunikace).

V daném případě se musím vyjádřit i k formální úpravě textu. Na kvalitě pravopisu se zřejmě podepsalo jednak to, že mateřským jazykem autorky je slovenština a odborná jazyková korektorka práci odbyla, jednak to, že byl psán v časovém stresu (před vložení do SISu jsme stihli konzultovat jen text Přílohy). Množství sekundárních citací přičítám slohové neobratnosti, možná inspirované pokleslou tradicí šířící se v naší odborné literatuře v posledních letech. Absenci důkladnější práce s citacemi a přesnými bibliografickými odkazy jsem již zmiňoval.

V souhrnu soudím, že i přes uvedené kritické výhrady autorka nejen splnila základní požadavky kladené na bakalářskou práci, ale že nabízí i určitý příspěvek k elaboraci teorie dětského kreslení chápaného jako hra – takže její práci mohu doporučit k obhajobě.

V Praze 31. srpna 2020

PhDr. Miroslav Klusák, CSc.